

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ ІЗ МАГІСТРАЛЬНИХ ТРУБОПРОВОДІВ

УДК: 343.985.7

Кудінов А.С.,
ад'юнкт кафедри криміналістики
Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

*Стаття рекомендована
до друку кафедрою кри-
міналістики Луганського
державного університе-
ту внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка
(протокол № 7 від «23»
лютого 2012 року).*

Анотація: Стаття присвячена класифікації та характеристиці типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів. На підставі аналізу поглядів науковців автором досліджено проблематику поняття, структури та класифікації слідчих ситуацій. Ґрунтуючись на аналізі судової та слідчої практики виокремлено види типових слідчих ситуацій, притаманних початковому етапу розслідування даної категорії злочинів. Зазначено напрями використання відомостей про них з метою оптимізації слідчої практики

Ключові слова: крадіжка, нафта та нафтопродукти, магістральний трубопровід, розслідування, початковий етап, слідча ситуація

Актуальність дослідження. На початковому етапі розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів складаються різні за змістом, об'ємом й складністю слідчі ситуації. Вони виступають базисом для визначення найбільш оптимального та повного комплексу слідчих дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів, спрямованих на встановлення істини в кримінальній справі.

Втім, як свідчить аналіз слідчої та судової практики, розслідування зазначених злочинів проводиться безсистемно й некваліфіковано, більшість з них залишається нерозкритими, а значна частина направлених до суду справ повертається на додаткове розслідування. Головним чином це обумовлено тим, що практичні працівники не обізнані про види типових слідчих ситуацій і можливості, що надає їх врахування під час реалізації комплексу відповідних засобів їхнього вирішення. Зазначене, в свою чергу, призводить до нечіткого визначення напрямів розслідування, неналежного обрання комплексу слідчих та інших дій, послідовності їх проведення при перевірці версій, втраті цінних доказів й не відповідає завданням кримінального судочинства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику слідчих ситуацій висвітлено такими вченими, як Ю. П. Алєнін, О. В. Батюк, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Бояров, О. М. Васильєв, С. В. Великанов, Т. С. Волчецька, В. К. Гавло, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, Н. Л. Гранат, Г. Л. Грановський, Г. А. Густов, Л. Я. Драпкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, І. А. Копилов, В. К. Лисиченко, В. В. Лисенко, Г. А. Матусовський, В. Т. Нор, А. Ф. Облаков, В. О. Образцов, В. Г. Танасевич, В. В. Тіщенко, М. В. Суботіна, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін. Однак, питання, присвячені дослідженню типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування зазначеного різновиду корисливих посягань, на сьогодні у вітчизняній криміналістичній науці залишаються не розглянутими.

З огляду на викладене, **метою статті** є визначення типових слідчих ситуа-

цій початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів, розробка їх класифікації, а також формулювання рекомендацій, щодо можливих напрямків їх застосування під час розкриття й розслідування зазначеного різновиду злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погляди науковців на процес розслідування, як комбінації слідчих ситуацій, що послідовно змінюються, на сьогодні є достатньо поширеним у криміналістиці. Ситуаційний підхід вважається однією з панівних парадигм останнього часу, найбільш перспективним напрямком, в розвитку якого вбачається резерв удосконалення криміналістичної методики та слідчої діяльності в цілому. Оцінка та врахування ситуаційних факторів «дозволяють, з одного боку, розробляти диференційовані та більш конкретні тактичні та методичні рекомендації, а з іншого – ефективніше використовувати їх на практиці» [6, 6].

Ситуаційний підхід до формування методики розслідування злочину передбачає розгляд проблеми слідчої ситуації у таких напрямках:

- а) виділення типових слідчих ситуацій, що виникають при розслідуванні того чи іншого виду (групи) злочинів на початковому та наступних етапах розслідування;
- б) визначення системи та послідовності слідчих дій й інших заходів у різноманітних слідчих ситуаціях;
- в) виділення типових слідчих ситуацій, що виникають при провадженні окремих слідчих дій (огляду місця події, обшуку, допиту, очної ставки тощо), та надання диференційованих рекомендацій з тактики цих дій;
- г) врахування ситуаційних факторів при висуненні версій, плануванні розслідування, організації взаємодії слідчого та органу дізнання, залучення громадськості, розшуку зниклого злочинця [6, 9–10].

Певними перепонами на шляху до дослідження слідчих ситуацій, притаманних початковому етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів є відсутність усталених поглядів науковців на поняття, природу, зміст, класифікацію та інші аспекти зазначеної криміналістичної категорії. Це зумовлює необхідність висвітлення авторської позиції за ключовими з окреслених проблемних питань.

Аналіз запропонованих в криміналістичній літературі наукових підходів та концепцій розуміння сутності слідчої ситуації дозволяє зробити висновок про комплексний характер даного поняття, котре в

залежності від об'єму та характеру елементів, що входять до її складу, розглядається як в *широкому* (сукупність всіх умов, які позначаються на розслідуванні та визначають його особливості [1, 197]), так і у *вузькому розумінні* (комплекс інформаційних даних, що їх має слідство на конкретному етапі розслідування [9, 69–70]). Практично значущим є її розуміння саме у *вузькому аспекті*, оскільки за таких умов її поняття, наповнюючись власне криміналістичним змістом, значно конкретніше, виразніше та реальніше в плані визначення заходів, необхідних для розкриття та розслідування злочинів [13, 28; 14, 17–18]. Цю позицію підтримано рядом провідних вітчизняних вчених [3, 173–179; 8, 105; 11, 3–9; 12, 261–268].

З огляду на викладене, під *слідчою ситуацією* ми розуміємо *характеристику стану розслідування злочину, що обумовлена наявністю (відсутністю) доказової та оперативної інформації про обставини предмета доказування та елементи криміналістичної характеристики, котрі обумовлюють систему безпосередніх завдань та напрямків розслідування* [9, 64]. Зазначене визначення, на наш погляд, найбільш повно та логічно розкриває її зміст, оскільки наголошує на таких суттєвих компонентах як інформаційний аспект (наявність або відсутність криміналістично значущої інформації про злочин, що розслідується); етапність виникнення та вирішення ситуацій; тимчасову динамічну характеристику ситуацій [5, 69].

Розглядаючи питання стосовно сутності слідчої ситуації, недостатньо розкрити її визначення – необхідно знати її внутрішню структуру (зазначимо, що найбільше поширення отримала структурна схема слідчої ситуації запропонована Р.С. Белкіним, який виокремив у ній інформаційні, психологічні, процесуально-тактичні, матеріальні та організаційно-технічні компоненти [2, 94]) та класифікацію. Аналіз криміналістичної літератури свідчить, що на сьогодні існують різноманітні підстави за якими можливо класифікувати слідчі ситуації (найбільш повно класифікації слідчих ситуацій розглянуто в працях Р.С. Белкіна, Т.С. Волчецької, Л.Я. Драпкіна [2, 96–98; 4; 7]). Зважаючи на те, що ретельний розгляд таких класифікацій не є метою нашого дослідження, ми зупинимось лише на типових слідчих ситуаціях, науково-практичну значущість яких для процесу розслідування важко переоцінити. Саме в такій якості вони, як тактичне поняття відіграють важливу роль у побудові окремих методик і в узагальненому вигляді складають елемент загальних положень криміналістичної методики [2, 95]. При цьому, цілком слушно наголошується, що завдання з проведення типізації слідчих ситуацій, які постають перед вченими-криміналістами, визнаються пріоритетними [8, 103].

Типова слідча ситуація – це наукова абстракція, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображено найбільш загальні риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі (вихідному, початковому, наступному) [8, 106].

Типізацію слідчих ситуацій можливо проводити за різноманітними критеріями (або ж навіть і за декількома критеріями). Виходячи з підтриманого нами підходу до розуміння сутності слідчої ситуації у вузькому аспекті (тобто як стану, що характеризує певний етап розслідування злочину та визначається наявністю (відсутністю) криміналістично значущої інформації) вважаємо за необхідне підтримати позицію тих вчених, які пропонують здійснювати типізацію лише за інформаційним компонентом, тобто в залежності від наявності (відсутності) в розпорядженні правоохоронних органів інформації відносно події злочину та особи, яка його вчинила [2, 96; 8, 105–106; 10, 220–221].

Виходячи з викладеного, спираючись на результати вивчення матеріалів кримінальних справ (172 кримінальних справи, порушених за фактами крадіжки нафти або нафтопродуктів з магістральних трубопроводів (ст.ст. 185, 292 КК України), які розглянуті місцевими судами Луганської, Полтавської, Дніпропетровської, Вінницької та, Закарпатської областей за період 2005–2012 рр.), на початковому етапі розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів, можливо виділити наступний перелік типових слідчих ситуацій.

Ситуація 1. *Встановлено ознаки вчинення крадіжки нафти чи нафтопродуктів із магістрального трубопроводу, особу (підозрюваного) затримано на місці події (44,8% випадків).* Зазначена ситуація має декілька різновидів, які можливо диференціювати в залежності від того, на якій стадії реалізації злочинного умислу відбулося затримання особи:

1) в процесі підготовки до вчинення злочину (зокрема, під час облаштування врізання; прокладення відводу; проникнення до вантузного колодезя) – 2,9% випадків;

2) безпосередньо в момент викрадення (35,5% випадків, з яких біля врізання – 30,2%; біля відводу, на значному віддаленні від місця врізання, або біля проміжної ємності для накопичення викраденої сировини – 5,3%);

3) під час транспортування викраденого (6,4% випадків).

Ситуація 2. *Встановлено ознаки вчинення крадіжки нафти чи нафтопродукту із магістрального трубопроводу, особу (підозрюваного) не затримано, однак про нього є певна інформація (39,5% випадків).*

Ситуація 3. *Встановлено ознаки вчинення крадіжки нафти чи нафтопродуктів із магістрального трубопроводу, особу (підозрюваного) не встановлено та не затримано (15,7% випадків).*

Однак, проведена типізація слідчих ситуацій початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів не є самоціллю. Їх врахування в процесі розкриття та розслідування дозволяє:

– зорієнтуватися у всьому різноманітті фактичного стану речей під час розслідування з метою отримання відомостей для тактичних та стратегічних рішень по справі;

– визначити стратегічні та тактичні завдання розслідування;

– висунути найбільш обґрунтовані типові слідчі версії та визначити правильний напрямок подальшого ходу розслідування;

– сформулювати оптимальний перелік слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних операцій та доцільну черговість їх проведення;

– звести до мінімуму можливість допущення слідчих помилок.

Варто також звернути увагу й на те, що типові слідчі ситуації початкового етапу певною мірою впливають на перспективи подальшого ходу розслідування. Від того, наскільки вдало вони будуть розв'язані, залежить те, які слідчі ситуації сформулюються на подальших етапах та чи буде результативним розкриття конкретного різновиду злочину.

Висновки. Дослідження проблематики типових слідчих ситуацій відносно розслідування будь-яких видів злочинів і крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів зокрема, а також їх врахування під час розкриття та розслідування, відкривають перед криміналістичною методикою широкі можливості подальшого вдосконалення наукових рекомендацій. Вважаємо, що запропонована класифікація та напрями використання відомостей про типові слідчі ситуації, сприятимуть оптимізації слідчої діяльності, конкретизації процесу розслідування, а також активізації наукового пошуку з даного, безумовно актуального напрямку дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахин В.П. Следственная ситуация и тактическое решение // Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования): [учебник] / В.П. Бахин; отв. ред. М.В. Салтевский. – К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. – 384 с.
2. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р.С. Белкин. – М., 1988. – 304 с.
3. Великанов С.В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів / С.В. Великанов // Проблеми законності. – Х.: НЮАУ, 2008. – Вип. 96. – С. 173–179.
4. Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия: [монография] / Т.С. Волчецкая; [под ред. проф. Н.П. Яблокова]. – Москва; Калинингр. ун-т. – Калининград, 1997. – 248 с.
5. Гавло В.К. Судебно-следственные ситуации: психолого-криминалистические аспекты: [монография] / В.К. Гавло, В.Е. Клочко, Д.В. Ким; под ред. проф. В.К. Гавло. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2006. – 226 с.
6. Герасимов И.Ф. К вопросу о следственной ситуации / И.Ф. Герасимов // Следственная ситуация: Сборник научных трудов. – М., 1984. – С. 6–11.
7. Драпкин А.Я. Основы теории следственных ситуаций / А.Я. Драпкин. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1987. – 168 с.
8. Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів / В.А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Х.: Право, 2008. – Вип. 8. – С. 102–108.
9. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: [учебное пособие] / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х., 1985. – 93 с.
10. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: [учебник] / [НЮА Украины им. Ярослава Мудрого]; под ред. Шепитько В.Ю. – Харьков: Одиссей, 2001. – 528 с.
11. Лисиченко В.К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике / В.К. Лисиченко, О.В. Батюк // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1988. – № 36. – С. 3–9.
12. Лук'янчиков Б.Є. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позазавидових методиках розслідування / Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Дніпропетр. юрид. інст. МВС України. – 2001. – № 1(4). – С. 261–268.
13. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: [монография] / кол. авторів: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель [та ін.]; за ред. В.Ю. Шепітька. – Харьков: Право, 2006. – 624 с.
14. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский [и др.]; под ред. В.К. Лисиченко. – К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. – 405 с.

ТИПИЧНЫЕ СЛЕДСТВЕННЫЕ
СИТУАЦИИ ПЕРВОНАЧАЛЬНОГО
ЭТАПА РАССЛЕДОВАНИЯ КРАЖ
НЕФТИ И НЕФТЕПРОДУКТОВ ИЗ
МАГИСТРАЛЬНЫХ ТРУБОПРОВОДОВ

Кудинов Антон Сергеевич

Аннотация: Статья посвящена классификации и характеристике типичных следственных ситуаций первоначального этапа расследования краж нефти и нефтепродуктов из магистральных трубопроводов. На основании анализа мнений ученых автором исследована проблематика понятия, структуры и классификации следственных ситуаций. Основываясь на анализе судебной и следственной практики выделены виды типичных следственных ситуаций, присущие первоначальному этапу расследования данной категории преступлений. Указаны возможные направления использования сведений о них с целью оптимизации следственной практики.

Ключевые слова: кража, нефть и нефтепродукты, магистральный трубопровод, расследование, первоначальный этап, следственная ситуация.

THE TYPICAL INVESTIGATION
SITUATIONS AT THE INITIAL PHASE
OF THE INVESTIGATION OF THEFTS
OF CRUDE OIL AND PETROLEUM
PRODUCTS FROM PIPELINES

Kudinov Anton Sergiyovych

Summary: Article is devoted to classification and characterization of typical investigative situations the initial stage of investigation of thefts of oil from main pipelines. The analysis of the views of scholars by the author studied the problems of the concept, structure and classification of investigative situations. Based on the analysis of forensic and investigative practices singled out types of typical investigative situations inherent in the initial stage of investigation of this category of crimes. Specified areas of information about them in order to optimize investigative practices.

Keywords: theft, crude oil trunk pipeline investigation, the initial stage, the investigative situation.